

УПРАВЛЕНИЕТО НА МАНУИЛ II ПАЛЕОЛОГ (1391 – 1425 Г.), ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ И ЕВРОПА

Николай Данев

Нов български университет

Резюме. Периодът XIV – XV век оставя траен отпечатък върху историята на Балканския полуостров. Една от най-запомнящите се личности от този период е византийският император Мануил II Палеолог (1391 – 1425), който на 10 декември 1399 г. отплава от Константинопол и се отправя на Запад, за да потърси лично помощ за своята изстрадала империя. Заради вътрешни проблеми, както и подценяване на опасността от османците, кралете от Запада не изпращат исканата от него военна подкрепа, но срещата им с византийския василевс и до днес вълнува учени и изследователи. В тази статия ще проследим едни от основните моменти в това пътуване.

Keywords: Manuel II Palaeologus; Schism; Union; Ottoman conquest; The Siege of Constantinople; the quest for aid

Големите надежди

Периодът XIV – XV век е от ключово значение за историческото развитие на Балканския полуостров. Османските нашествия на Балканите предопределят съдбата на българи, османци, гърци, сърби и редица други народи, а османската хегемония променя значително етническия, религиозния и геополитическия облик на Югоизточна Европа. В тези бурни времена недалновидното управление на балканските владетели довело до трагични последици за балканските народи.

Една от най-запомнящите се личности от този период е византийският император Мануил II Палеолог (1391 – 1425), който на 10 декември 1399 г. отплава от Константинопол на Запад начело на няколко венециански галери, за да потърси лично помощ за своята изстрадала империя.

Това „приключение“ и до днес представлява огромен интерес както за професионалните историци, така и за любителите на историята. Пътешествието на Мануил II трае около 3 години, в които той посещава най-различни градове, като Венеция, Милано, Париж и Лондон, за да се срещне с различни владетели, върху които тази среща ще остави траен отпечатък.

Определено всички тези пътувания са подбудени от нуждата от помощ за Византия и Мануил II едва ли би се решил на подобно начинание, ако то не е било крайно наложително. В писмо до Димитър Кидон Мануил II заявява, че „човек, напуснал своята родина, прилича на крилата мравка, защото, както тя загива в полет, така и човек загива далеч от родината“ (Kusht, 2005: 139). Императорът ясно заявява в друго свое писмо, че „при днешното положение аз съм роб на грижите даже повече, отколкото господар на своите желания“ (Kusht, 2005:139), с което показва, че обстоятелствата го притискат да приеме тези отчаяни мерки. В крайна сметка, благото на Византия за Мануил II е висша цел и думите му „достатъчно утешение за мене е трудът ми да се окаже благо за моя народ“ (Kusht, 2005: 139) показват отдадеността му към каузата.

До този момент Византия за Западна Европа е една изпълнена с мистика и приказен блясък империя, която въпреки турските нападения успява да запази спомена за славното си минало. Все още императорската титла на Мануил II вдъхва уважение сред останалите владетели, както личи от текстовете на западните хронисти, описали гостуването му.

Самият той обаче не разказва твърде много за своите премеждия от този период. Единственият текст, написан лично от него, в който се описва пътуването до Италия, е неговата „Погребална реч за Теодор“, в която той разказва от името на своя брат и акцентът пада върху голямата турска опасност и съюза с хоспиталиерите.

През април 1400 г. Мануил II пристига във Венеция. Там той е посрещнат с почести, а хората са впечатлени от неговата внушителна личност (Ostrogorski, 2006: 696). Оттук нататък Мануил II започва своето пътешествие в италианските земи, а маршал Босико заминава за Франция, където трябва да подготви пристигането на византийския император. В следващите седмици Мануил II посещава различни италиански градове – Падуа, Виченца, Павия и Милано, където е посрещнат изключително гостоприемно. Един от най-благоразположените италиански благородници се оказва Джан Галеацо Висконти, който обещава дори военна подкрепа на византийския император. В следващите седмици, получил пари, коне, щедри подаръци и обещания, Мануил II заминава за Франция.

През пролетта на 1400 г. в Париж императорът се радва на изключително топло и изпълнено с уважение посрещане. Мануил II и неговият антураж са приети церемониално в Чарентън, близо до Париж, от крал Шарл VI (1380 – 1422) и неговия съвет в присъствието на народа на Париж на 3 юни 1400 г.

Според анонимен френски хронист от Сент Дени, който е и един от основните ни източници за престоя на Мануил II във Франция, императорът, облечен в императорското си облекло от бяла коприна, зарадвал тълпата на Париж, когато скочил от коня си директно върху белия кон, който му пред-

ложил Шарл при влизането му в града, без да стъпва на земята (Hinterberger & Peeters, 2011: 399).

Не е изненадващо, че великолепият прием на Мануил II е вдъхновил редица художници, като братята Лимбург, които са отговорни за части от миниатюрната декорация в разкошната „Книга на часовете“ на Жан, херцог на Бери (1340 – 1416), сега запазена в Musée Condé, Chantilly.

Очевидно към Мануил се отнасят отлично, особено като отчетем факта, че в следващите дни императорът участва в кралския лов, гост е на сватбата на сина на Луи дьо Бурбон и посещава редица кралски банкети. Може би единственото, което притеснява Мануил II, е нуждата от преводач, за която разбираме от едно от Мануиловите писма до Мануил Хризолорас, в което императорът казва: „Разликата в езика не ни позволява да разговаряме, както бихме пожелали...“ (Dennis, 1977: 98).

Византийският василевс разбира, че не разполага с много време, и никога не забравя, че родината му е в опасност. Затова той цени всеки ден, прекаран далеч от дома, и се опитва да използва всеки един момент, за да намери съюзници за своята кауза. Ето защо по време на един от припадъците на крал Шарл VI (които били породени от психичните му заболявания) Мануил се възползва и решава да посети лично крал Хенри IV (1399 – 1413) в Англия през зимата на 1401. Мануил II и неговият антураж прекосяват Ла Манша през декември 1400 г., а след кратък престой в Кентърбъри са приети от Хенри IV, с когото се срещат в Блекхат на 21 декември. Двамата тръгват към Лондон и византийският василевс е настанен в двореца Елтъм. Там той е кралски гост до средата на февруари 1402 г. В писмо до Хризолорас Мануил II разказва, че и британският крал показва изключително гостоприемство. Изглежда, Мануил II печели много съчувствие като „велик християнски принц от Изток“, принуден от неверниците да търси помощ в чужда земя (Nicol, 1993: 311).

Обещанията на Хенри за осигуряването на финансова и военна помощ, включително войници, стрелци и кораби за превоз от армията, повдига надеждите на Мануил и му дава „още по-голямо доказателство за благородничеството на краля“. За негово съжаление обаче обещаната помощ така и не достига Византия. Английският крал помага единствено с трите хиляди марки, които дава на византийския император (Vasiliyev, 1912: 41 – 78, 260 – 304).

Ето какво пише самият император за срещата си с английския крал в едно от своите писма, адресирани до Мануил Хризолорас:

„Каква е причината за настоящото писмо? Голяма част от писмата ни дойдоха отвсякъде с отлични и прекрасни обещания, но най-важното е владетелят, с когото сега пребиваваме, кралят на Великобритания, на втория цивилизован свят... притежава толкова много добри качества и е украсен с всякакви добродетели. Репутацията му печели възхищение от хора, които не

Оцелялата Голяма зала на Елтън от края на XV век, Лондон

са го срещнали, а на онези, които някога са го виждали, той блестящо доказва, че Славата не е истинска богиня, тъй като не е в състояние да покаже човека толкова голям, колкото е в действителност.

Този владетел е най-славен поради... неговата интелигентност; неговата сила може да изумява всички, а със съпричастността си печели много приятели; той протяга ръка към всички и по всякакъв начин поставя себе си в служба на онези, които се нуждаят от помощ. И сега, в съответствие с природата си, той се е превърнал в духовно убежище за нас в средата на двойната буря, тази на сезона и на щастието, и ние намерихме убежище в самия човек и неговия характер. Думите му са доста очарователни; той ни харесва по всякакъв начин; той ни почита в най-голяма степен и ни обича не по-малко. Макар че той е стигнал до крайности във всичко, което е направил за нас, изглежда той се срамува от факта, че е сам и че трябва да може още много да направи. Ето как изглежда великият човек (Dennis, 1977: 102)“.

От тези думи става ясно, че византийският василевс е не по-малко очарован от своя домакин. Вероятно Мануил II наистина е повярвал, че евентуална помощ би дошла от Англия, което направило разочарованието му в следващите месеци още по-голямо.

Личността на императора прави голямо впечатление и на англичаните. Ето какво пише един английски хронист за срещата между императора и английския крал:

„В същото време, императорът на Константинопол посети Англия, за да поиска помощ срещу турците. Кралят с внушителна свита го срещна в Блек-

хат на празника на Свети Тома [21 декември], даде подходящо посрещане и го придружи до Лондон. Той го забавлява там много дни, като заплащаше разходите за престоя на императора и великолепните подаръци, показващи уважение към човек с такава възвишеност“ (Walsingham, 2005: 322).

Друго свидетелство за престоя на Мануил II при англичаните ни дава Адам от Ъск, който пише:

„На празника на апостола [21 декември] св. Тома императорът на гърците посетил английския крал в Лондон, за да потърси помощ срещу сарацините, и беше приет почетно от него, като остана цели два месеца. С цената на огромни разходи кралят му даде и подаръци при заминаването му. Този император и неговите мъже винаги се обличаха в дълги дрехи, нарязани като одеяла, които бяха в един и същи цвят, а именно бели и не особено харесвани в модата и разнообразието от рокли, носени от англичаните, тъй като според англичаните тези дрехи означават непостоянство и нежност на сърцето. Никога бръснач не се докосва до главите или брадите на имперски свещеници. Тези гърци бяха изключително благочестиви в своите религиозни церемонии... и пееха на родния си език. Мислех си колко тъжно е, че този велик християнски принц от Далечения изток е принуден от силата на неверниците да посети нашите отдалечени острови на запад, за да търси помощ срещу тях... Боже мой, къде си ти днес, стара слава на Рим? Сразено е днес величието на твоята империя и думите на Йеремиа се отнасят точно за тебе: Тази, която беше единствена господарка сред неверниците и единствена кралица на земята, днес трябва да служи (Given-Wilson, 1997: 119 – 121)“.

В случая и двете хроники са единомислени, че Мануил II се среща с английския крал на 21 декември, от когото е посрещнат изключителното топло. За тях образът на Мануил е почти приказан и всичко у него буди техния интерес. Интересни са дрехите на византийците, интересни са необръснатите им лица, интересен е и езикът, на който те говорят. Но факт е, че освен материални подаръци, съчувствие и добро отношение византийският император не успява да се сдобие с военна подкрепа. От хрониките можем да предположим, че дори английският крал наистина да е имал намерение да помогне военно, той просто не е бил в състояние да го направи. След като узурпира властта, Хенри IV има сериозни врагове в самата Англия и всъщност нямало начин да се лиши от част от военните си сили. В началото на своето управление Хенри трябвало да води продължителни войни с Уелс, Шотландия, както и с част от влиятелните английски фамилии, които също имали претенции към английския престол.

В същото време, посланиците на Мануил II пътуват до Маргарет – кралица на Дания, Швеция и Норвегия, и до Португалия и Испания. Молба за помощ е изпратена до папата в Рим и папата в Авиньон, както и на Шарл III Наварски. На всички тях Мануил II предлага и свещени реликви, свързани с християн-

**Срещата между краля на Англия Хенри IV и византийския император Мануил II Палеолог в Лондон през 1400 г.
Ръкопис от края на XV век на хрониката „Св. Албан“**

ската религия, като парчета от Кръста, на който е разпнат Исус Христос, както и части от Неговата дреха. По този начин Мануил II води своята така наречена „дипломация на реликвите“, с която показва отчаяното положение на Византия, както и идеята, че властта на византийския император е божествена и всички християни са длъжни да я зачитат. Преди да замине обратно за Париж, Мануил дарява на английския крал и Уестминстърското абатство части от туниката, изплетена от Дева Мария за Нейния син.

Разбрал, че не може да направи нищо повече, императорът потегля обратно към Франция, където в края на февруари 1401 г. заедно със стабилизиращия се Шарл VI присъства на литургия в кралската базилика „Сен Дени“ – нещо наистина рядко, при условие че схизмата продължавала да оказва влияние върху живота на християните.

По време на престоя си в Париж Мануил II започва да осъществява интензивни дипломатически контакти с различни кралски дворове, чиято основна цел е реалното изпращане на военна помощ от Запада към Византия. Тази отговорна мисия е дадена на Алексий Вранас, който трябвало да координира

**Кралска базилика
„Сен Дени“** – Снимка
на Roi Boshi, Wikimedia

действията на кралете на Франция, Кастилия, Навара и Португалия (Ророва, 2005: 92). Мануил II също така започнал и кореспонденция с Бенедикт XIII – антипапа в Авиньон по това време, с което императорът показал, че осъзнава съперничеството между Рим и Авиньон и се опитва да създаде възможно най-полезните за Византия съюзи. В свой трактат, написан по време на престоя му в Лувъра и посветен на Светия дух, Мануил II разкрива, че и разделението в Латинската църква не му е убягнало. Там той заявява, че отношенията между „братята [францисканци] и проповедниците [доминиканци] никак не са братски“ (Nicol, 1993: 313). Очевидно споровете около тълкуването на Непорочното зачатие разделя ордена от католическия свят. Със сигурност можем да твърдим и че Мануил II е бил осведомен и за съдбата на Джон Уиклиф, както и за екзекуцията на Ян Хус през 1415 г.

От Париж императорът пише на бъдещия патриарх Евтимий II (1410 – 1416), че в Европа вече се подготвят за организирането на голяма армия, в която британците, както и други щедри съюзници, биха предоставили контингенти. Той прогнозира, че когато се върне в Константинопол, ще бъде последван от международен кръстоносен поход, който ще изпълни и надхвърли всичките му очаквания. В друго писмо, изпратено до Мануил Хризолорас, императорът казва, че много от владетелите на Европа са били заети с набирането на войници и че маршал Босико ще ги доведе в Константинопол. Но всичко това са илюзии, защото властелините на Западна Европа имат други приоритети в съзнанието си (Barker, 1969:183).

През 1402 г. византийският император започва да осъзнава това, но въпреки всичко сякаш няма сила да се върне в нещастната си столица. Именно

тогава той съставя трактата си за Светия дух, както и няколко есета, от които е останало описанието на един от гоблените в Лувъра.

Константинопол обаче продължава да е под обсада и градът е на крачка от капитулация. Единствено френските войници на маршал Босико вдъхват малка надежда на малцината останали защитници. В биографията на Босико е записано:

„А три години Шатоморанд защитава града срещу мощта на сарацините... Чрез него и добрите му французи благородният и древен град Константинопол беше спасен от пълно унищожение. Кое то несъмнено е много приятно за Бога и голяма чест на краля на Франция и на французите, които доказаха добродетелта си...“ (Gautier, 1965: 100 – 17).

През 1402 г. идва вестта за „избавлението“ на империята от османската обсада. В битката при Анкара Баязид (1389 – 1402) е сразен от монголския владетел Тимур, а турската армия е съкрушена. Тези нови събития са последвани от големи размирици в Османската империя и за Византия настъпва период на облекчение. В края на ноември 1402 г. Мануил II напуска Париж, а на 9 юни 1403 г. императорът се завръща в Константинопол, където започва и последният период от неговото управление.

REFERENCES/LITERATURA

- Barker, J. Manuel II Palaeologus (1391 – 1425). A study in late Byzantine statesmanship. *Rutgers Byzantine series*, New Jersey, 1969.
- Dennis G. (1977). *The Letters of Manuel II Palaeologus* : Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- Gautier, P. (1965). *Un recit inedit du siege de Constantinople par les Turcs* (1394 – 1402), REB, XXIII.
- Given-Wilson, C. (1997). *The chronicle of Adam Usk, 1377 – 1421*. Oxford: Clarendon Press.
- Hinterberger, M. & Peeters, C. (2011). *Greeks, Latins, and Intellectual History 1204 – 1500*. Peeters Leuven – Paris – Walpole, Ma.
- Nicol, D. (1993). *The Last Centuries of Byzantium 1261 – 1453*. Cambridge University Press.
- Walsingham, T. (2005). *The Chronica Maiora of Thomas Walsingham, 1376 – 1422*. Boydell Press.
- Vasiliyev, A. A. (1912). Puteshestviye vizantiyskogo imperatora Manuila II Paleologa po Zapadnoy Evrope (1399 – 1404 g.) – V: *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya*. XXXIX [Василаев, А. А. (1912). Путешествие византийского императора Мануила II Палеолога по Западной Европе (1399 – 1404 г.) – В: *Журнал Министерства народного просвещения*, XXXIX].

- Kusht, T. (2005). *Obraz otechestva v korespondencii Manuila II Paleologa, Vizantiyskiy vremennik*. Moscow [Куш, Т. (2005). Образ отечества в кореспонденции Мануила II Палеолога. *Византийский временник*. Москва].
- Ostrogorski, G. (2006). *Istoria na Vizantiyskata darzhava*. Sofia [Острогорски, Г. (2006). *История на Византийската държава*. София].
- Popova, I. (2005). *Vizantiyskata diplomaciya i Zapadat (1391 – 1425)*. V. Tarnovo, Faber. [Попова, И. (2005). *Византийската дипломация и Западът (1391 – 1425)*. В. Търново Фабер].

THE RULE OF MANUEL II PALEOLOGUS (1391 – 1425), THE OTTOMAN EMPIRE AND EUROPE

Abstract. The period of XIV and XV century is one of the most important for Balkan history. The Ottoman invasions of the Balkans predetermine the destiny of Bulgarians, Ottomans, Greeks, Serbs and a number of other nations, because Ottoman hegemony significantly alters the ethnic, religious and geopolitical outlook of Southeast Europe.

One of the most memorable personalities of this period is the Byzantine Emperor Manuel II Paleologus (1391 – 1425), who in order to save his decaying state made a desperate move - on December 10, 1399, he sailed from Constantinople, aboard several Venetian galleys, to seek personal help from the rulers of the West. This adventure is one of the most romantic parts of Byzantium's past, and to this day it is of great interest to historians. In this article we will explore some of the key points in this journey.

✉ **Mr. Nikolay Danev, PhD student**
New Bulgarian University
Sofia, Bulgaria
E-mail: nicky.danev@gmail.com